

Samen thuis in Australië

Een betoog voor verbetering van de leefomstandigheden, en erkenning van de culturele identiteiten van de Aboriginals, door middel van een beleid gericht op integratie, gelijk(waardig)heid en verzoening

Pre-Master 2008/2009

Multiculturalisme in vergelijkend perspectief
Universiteit Utrecht

Karin Koolen

Studentnummer: 3326349

E-mail: karinkoolen@gmail.com

Mobiel: 06-104 959 36

[Bachelor thesis pre-master \(2008-2009 BLOK 4\)](#)

Deze paper is vervaardigd ter afronding van de pre-master Culturele Antropologie:
Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Auteur: Karin Koolen
Studentnummer: 3326349
E-mail: karinkoolen@gmail.com
Tel.: 06 104 959 36
Docentbegeleider: Mw. dr. Marie-Louise Glebbeek
Instelling: Universiteit Utrecht
Faculteit Sociale Wetenschappen
Culturele Antropologie: Multiculturalisme in vergelijkend perspectief
Datum: 1 juli 2009

‘...we need to include Aboriginal people in our communities so that we can all learn from one another and develop a real awareness, understanding, appreciation and respect for the culture and history of Indigenous Australia...Its basis is the *inclusion* of the Indigenous peoples of Australia, not their exclusion. And that is healing for all of us.’

(Flora MacDonald¹ 2008)

¹ Flora MacDonald is van de ACT (*Australian Capital Territory*) *Branch of Australians for Reconciliation*.

Inleiding

De Aboriginals van Australië waren de eerste menselijke bewoners van het continent. Volgens archeologen, geologen en antropologen leefden zij gedurende minstens zestigduizend jaar in harmonie met de natuur (Bryson 2003: 566) en bleven de verschillende Aboriginalculturen tot de komst van de Europese kolonisten in 1788 vrijwel onveranderd (Flood 2006: 26). Met de komst van de kolonisten is er veel veranderd voor de inheemse bevolking van Australië. Meer dan tweehonderd jaar lang werd de inheemse bevolking verjaagd, vernederd en gediscrimineerd en uiteindelijk onderworpen aan een assimilatiebeleid waarmee zij in de marge van de westerse samenleving belandden.

Inmiddels vaart Australië een heel andere koers. De huidige progressieve premier Kevin Rudd bood op 13 februari 2008 publiekelijk zijn excuses aan alle Aboriginals die slachtoffer waren geworden van het beleid van vorige regeringen² en het huidige beleid richt zich op de erkenning van de inheemse status en culturele identiteit van de Aboriginals. Dit beleid gaat gepaard met het toekennen van gedifferentieerde groepsrechten voor Aboriginals en het teruggeven van enkele stukken afgenomen land. Daarbij wordt er gewerkt aan de integratie van de Aboriginals in de Australische samenleving om het verschil in levensstandaard en sociaal-economische mobiliteit tussen de blanke en de inheemse groepen te verkleinen.

Ondanks deze positieve verschuiving bestaan er vandaag de dag nog veel problemen en spanningen in de Australische maatschappij. Veel Aboriginals leven in de marge van de samenleving. Gemiddeld sterven zij 17 jaar eerder dan niet-Aboriginals en op dit moment is

² De toespraak van Kevin Rudd is toegevoegd als bijlage.

er volgens de statistieken geen reden om aan te nemen dat dit in de nabije toekomst zal verbeteren (Australia 2020 Summit 2008: 3). Ziekte, zelfmoord, alcoholisme, werkloosheid, kindermisbruik en criminaliteit zijn hedendaagse problemen en komen veel vaker voor bij Aboriginals dan bij niet-Aboriginals. Veel inheemse kinderen gaan niet naar school en dat terwijl Australië één van de rijkste landen ter wereld is.

Bovendien blijkt uit onderzoek (Australia 2020 Summit 2008), maar ook uit de dagelijkse realiteit en middels de media, dat veel blanke Australiërs een negatief beeld hebben van de Aboriginals. Vooroordelen (“lui”, “dom”, “gewelddadig”), discriminatie en sociale uitsluiting zijn hiermee aan de orde van de dag, evenals een diep ingesleten wederzijds wantrouwen. Uit onderzoek (Ibid) van de Australische overheid blijkt dat veel blanke Australiërs de problemen omtrent de sociale problematiek rondom de Aboriginals louter bij de Aboriginals zelf neerleggen en van mening zijn dat blank Australië geen verantwoordelijkheid draagt voor de omstandigheden waarin zij verkeren. *‘Deeper understanding is required’* (Ibid 2008: 7), luidt één van de conclusies uit het rapport *The Future Of Indigenous Australia*.

Daar ik zelf een jaar in Australië heb doorgebracht en de problematiek rondom de Aboriginals mij bijzonder aangreep en tot nadenken stemde, besloot ik mijn paper over deze situatie te schrijven. Ik wil betogen dat Australië een weliswaar goedbedoeld beleid voert ten aanzien van haar inheemse bevolking, maar dat dit beleid de nodige spanningen kent. Allereerst lopen een politiek van gelijkheid (universele burgerrechten) en een politiek van verschil (particularistische, gedifferentieerde groepsrechten) door elkaar heen en mijns inziens uit dit zich in problemen die direct terug te koppelen zijn naar de hachelijke positie waarin natie-staten zich vandaag de dag bevinden. Deze hachelijke positie laat zichzelf het beste omschrijven in de vorm van de paradox tussen enerzijds het streven (de ideologie) van de natie-staat naar een heterogene, monoculturele eenheid en anderzijds de etnische, religieuze en culturele verscheidenheid waar natie-staten vandaag de dag mee te maken hebben. In het huidige tijdperk van mondialisering, migratie en toenemende mobiliteit (transport- en communicatietechnologie) zal deze verscheidenheid alleen maar toenemen en hiermee is de multiculturele samenleving een feit. Hoewel ik begrijp waar de behoefte aan en toekenning van groepsrechten vandaan komt, ben ik ervan overtuigd dat een beleid

louter gericht op onrecht uit het verleden³ uiteindelijk onvoldoende fundament zal leveren, daar het zich richt op wat geweest *is*, in plaats van op de toekomst. Ik pleit dan ook voor een politiek van gelijkheid, één Australië, waarin een ieder voor de wet gelijk is en dezelfde rechten en plichten heeft, maar waar ruimte is voor de erkenning, het behoud en de beleving van een eigen identiteit. Om deze reden ben ik geen voorstander van het toekennen van gedifferentieerde groepsrechten en het teruggeven van land, maar verwacht ik dat integratie binnen de Australische samenleving meer recht zal doen aan de identiteitsbeleving en de *agency* van de Aboriginals, daar zij op deze manier in de gelegenheid worden gesteld om zichzelf te definiëren en hun levensweg vrij te kunnen kiezen. Gedurende deze paper zal ik deze stelling verder toelichten en onderbouwen.

De huidige focus op ‘de’ Aboriginal is mijns inziens te simplistisch en doet weinig recht aan het meervoudige karakter van etniciteit, cultuur en identiteit. Ik stel dan ook dat dé Aboriginal niet bestaat, maar door een politiek van verschil wel vanuit een zodanig essentialistisch perspectief wordt benaderd. Dit perspectief biedt geen fundament voor de toekomst en zal uiteindelijk tot een grotere dichotomie leiden.

Opbouw paper

In het eerstvolgende hoofdstuk neem ik een plaats in binnen het wetenschappelijk debat omtrent multiculturalisme, identiteit en inheemse groeperingen. Ik zal betogen dat er zich een verschuiving heeft voorgedaan van een essentialistische benadering naar een constructivistische benadering waarbij plaats is gekomen voor het meervoudige karakter van identificaties. Mijn aandacht zal hier in het bijzonder uitgaan naar de politiek van erkenning zoals geschetst door Charles Taylor (1992) en Will Kymlicka (1999), maar eveneens hoop ik aan te tonen dat het gevaarlijk is om individuen en groepen te reduceren tot hun etniciteit en/of veronderstelde culturele identiteit. In het hoofdstuk wat hierop volgt geef ik een overzicht van het verleden en het heden van de Aboriginals in Australië. Ten slotte zal ik het huidige beleid evalueren en beargumenteren wat mijns inziens verbeterd kan worden.

³ In deze paper zal ik verder spreken over “sorry”-beleid.

Dynamische definities en veranderlijke visies: aan tafel voor een plaatsbepaling binnen het multiculturalisme-debat

Alvorens mijn stelling toe te lichten en te beargumenteren, wil ik hier een theoretisch kader uiteenzetten welke als ondersteuning dient voor mijn verdere argumentatie.

Van gelijkheidsdenken naar een politiek van verschil

Decennia lang waren traditionele liberale idealen als gelijkheid en non-discriminatie het *leitmotiv* in het multiculturalisme-debat. Deze ideeën vormden de norm om minderheidsgroepen recht te doen en sociaal-economische achterstandsposities op te heffen (Galenkamp 1998: 41). Een louter gelijkheidsdenken houdt echter geen rekening met verschillen tussen mensen en groepen. Vanuit dit principe zijn mensenrechten voor iedereen geldig, ongeacht sekse, etnische of religieuze achtergrond. Om een zo rechtvaardig mogelijk beleid te voeren, dienen dit soort specifieke kenmerken als het ware tussen haakjes te worden gezet. Het spreekt voor zich dat een dergelijk gelijkheidsdenken tot een zekere vorm van uniforming en standaardisering leidt en hiermee tot het verlies van de eigen identiteit van minderheidsgroepen. Immers, de dominante cultuur en ideologie vormen het uitgangspunt. Als gevolg hiervan dreigen minderheidsgroepen in het keurslijf van de heersende ideologie te worden geperst, met alle gevaren van verplichte assimilatie van dien. Gelijkheid is inmiddels passé, stelt Galenkamp (1998: 42). De nieuwe toverwoorden zijn verschil en de eigen identiteit. Het streven is het behouden van groepsidentiteiten in de publieke sfeer.

Charles Taylor lijkt in zijn beroemde essay *Politics of Recognition* (1992) in eerste instantie ook geen rekening te houden met verschillen tussen groepsidentiteiten, maar pleit

voor een politiek van erkenning. Taylor stelt dat identiteit geconstrueerd wordt in een gemeenschap en dialogisch van aard is. De stelling luidt dat onze identiteit deels wordt gevormd door het geven of onthouden van erkenning en zo kan een groep mensen wezenlijke schade oplopen als de sociale omgeving hun een beperkend, vernederend of verachtelijk beeld van henzelf voorhouden. Het onthouden van erkenning of het geven van negatieve erkenning kan een vorm van onderdrukking zijn en iemand gevangen houden in een verkeerde, misvormde en beperkte wijze van *zijn*. Volgens Taylor (1992: 43) kan een dergelijke miskennis beschouwd worden als een vorm van onderdrukking en een schending van een moreel fundamenteel (mensen)recht.

Ik sluit mij voor deze essay aan bij dit gedachtegoed. Met deze benadering hebben we echter nog geen recht gedaan aan de verschillen tussen groepsidentiteiten. Volgens Taylor (1992) komt de politiek van erkenning dan ook beter tot zijn recht in een politiek van verschil. Hierin wordt de unieke identiteit van een individu of groep erkend, en hiermee hun verschil met anderen. Deze unieke groepsidentiteiten moeten niet alleen worden erkend, maar ook gekoesterd en als basis genomen voor een gedifferentieerde behandeling. Taylor stelt dat alleen door het erkennen van een *distant society* of cultuur, een cultuur kan overleven. In deze visie staat hij niet alleen: onder meer Will Kymlicka (1995, 1999) pleit eveneens voor een politiek van verschil.

Volgens communitaristische denkers als Taylor en Kymlicka is een politiek van erkenning van groepsidentiteiten op zichzelfstaand een lege huls. Zij krijgt pas concreet gestalte via de toekenning van collectieve rechten: rechten toebehorend aan groepen als zodanig ter bescherming van specifieke groepskenmerken. Slechts door toekenning van collectieve rechten kunnen kwetsbare groepsidentiteiten worden beschermd, aldus Taylor (1992). Kymlicka (1999: 282) sluit zich hierbij aan, maar maakt een onderscheid tussen nationale minderheden (die vanouds op een bepaald grondgebied wonen en zijn opgenomen in of onderworpen aan een bepaalde staat) en etnische minderheden. Kymlicka stelt dat nationale minderheden recht hebben op verschil (culturele, territoriale autonomie) waar etnische (migranten) minderheden dit niet hebben en aanspraak moeten maken op het gelijkheidsrecht. Het spreekt voor zich dat inheemse groepen volgens de verdeling van Kymlicka onder de eerste noemer vallen. Inheemse groepen, of nationale minderheden in

het algemeen, hebben niet bewust gekozen voor lidmaatschap van de grotere staat waarvan zij deel uit zijn gaan maken, maar hebben onvoldoende weerstand kunnen bieden tegen de overheersende autoriteiten. Op deze basis mogen zij volgens Kymlicka aanspraak maken op poly-etnische rechten, representatie-rechten (zoals gereserveerde zetels in het parlement) en op een bepaalde mate van zelfbestuur. Dit heeft als doel de eigen taal en leefwijze te beschermen (Kymlicka 1999). Men zou zich nu natuurlijk af kunnen vragen of de verschillende etnische minderheidsgroepen wel allen vrijwillig gekozen hebben voor incorporatie in een natie-staat. Ook kunnen er vraagtekens gezet worden bij het idee om de verschillende minderheidsgroepen als zodanig uit elkaar te trekken. Hier kom ik later op terug.

De problemen van de natie-staat

Op dit punt dringen de eerste paradoxen zich aan ons op. Dit zijn paradoxen van het type welke gemakkelijk breder getrokken kunnen worden naar de hachelijke positie waarin natie-staten zich vandaag de dag bevinden. Van oudsher claimt de natie-staat een nationale, monoculturele eenheid te zijn, maar in de praktijk hebben zij vaak te maken met een ruime etnische, religieuze en culturele verscheidenheid. Hierdoor ontstaat er een spanning tussen het universalistische idee van gelijkwaardig en particularistische opvattingen ten opzichte van diversiteit (Eriksen 2002: 146). Etnische groepen hebben het recht om verschillend te zijn, tegenover het recht om gelijk behandeld te worden binnen een natie-staat (Ibid: 144). Bhikhu Parekh (2000) deed een voorstel om het liberale individualisme te verenigen met de hedendaagse behoefte aan erkenning van culturele verscheidenheid: *'the right of the individual to belong to a culturally defined (ethnic, religious or otherwise) community and his or her right to opt out.'* (geciteerd in Eriksen 2002: 148). De vraag is echter of dit zo simpel ligt.

Galenkamp (1998: 42) stelt dat er bij elke identiteitenpolitiek altijd één visie op de werkelijkheid ten grondslag ligt en deze is ook te vinden in de zogenoemde politiek van verschil. De wereld wordt namelijk voorgesteld alsof er verschillende culturele groepen keurig afgebakend naast elkaar leven, elk met hun eigen identiteit. De antropoloog Baumann

(1999) bekritiseert Taylors benadering om deze reden, omdat het volgens hem veelal essentialisme en zelfs uitsluiting in de hand werkt. Want wie bepaalt welke identiteit en culturele waarden wel en niet worden erkend? Erkenning vereist hiermee benoeming en impliceert daardoor een zekere reïficatie of stereotypering van hele groepen.

Verschuivingen cultuur- en identiteitsbegrip

Door de jaren heen heeft zich binnen de antropologie een verschuiving voorgedaan waarbij het essentialisme, ook wel primordialisme, plaats gemaakt heeft voor het constructivistische. Vanuit de essentialistische opvatting werden culturen beschouwd als natuurlijk, onveranderlijk en intern homogeen. Cultuur was hier feitelijk een “ding”. Met de opkomst van het postmodernisme werd deze essentialistische visie verworpen en maakte plaats voor een opvatting waarbij cultuur als veranderlijk beschouwd werd en als iets wat groepen mensen zelf construeren. Vandaag de dag houden wij er een constructivistische opvatting van cultuur en culturele identiteiten op na en de antropologie richt zich in haar onderzoeken op de constructie van identiteiten. Richard Handler (1994) sluit hierop aan door te stellen dat identiteiten, evenals naties, culturen, etnische groepen en tradities, niet begrensd en onveranderlijk zijn, maar juist geconstrueerd en onderhandelbaar. Cultuur en culturele identiteiten veranderen naarmate de culturele context verandert. Groepen zijn hiermee dus geen begrensde objecten, maar symbolische processen welke opkomen en oplossen in bepaalde contexten. Groepen hebben geen essentiële identiteiten en er bestaat geen “wie zij zijn” voor welke groep dan ook, want “wie zij zijn” is een communicatief proces welke veel verschillende ideeën en opvattingen omvat (Handler 1994: 27-30). Hiermee haakt Handler in op het relationele, situationele model van Frederic Barth (1969). Barth stelt dat etniciteit niet zozeer gaat over de culturele kenmerken van een groep, maar juist over het proces van grenzen trekken en over de instandhouding van deze grenzen welke een groep onderscheidt van andere etnische groepen. Richard Jenkins (2004) stelt dat er hierbij gekeken moet worden naar zowel de interne zelfidentificatie als ook externe definities van het zelf door anderen. Op deze wijze wordt de rol van macht en institutionele overheersing in de identiteitsvorming in beeld gebracht.

De Indiaas econoom Amartya Sen (2006) ontkent dat mensen een dominante gemeenschappelijke identiteit hebben. Mensen zijn niet lid van één bepaalde groep en hebben niet één specifieke en vastomlijnde identiteit, zo luidt het argument van Sen. Een mens behoort in de werkelijkheid tot diverse groepen en al deze verschillende groepen bepalen voortdurend de diverse aspecten van onze complexe identiteit. Sen bekritiseert hiermee Taylor en Kymlicka, daar deze communitaristische denkers het lidmaatschap van een gemeenschap als een soort expansie van het eigen zelf beschouwen. Het lidmaatschap van een groep kan belangrijk zijn, aldus Sen, maar nog belangrijker is het recht van elke mens om zelf zijn identiteit te kunnen bepalen.

Recht op zelfbeschikking?

Met de sterke nadruk op het recht van culturele en territoriale autonomie en het recht op zelfbeschikking voor inheemse groepen, begeven we ons mijns inziens op glad ijs. We kunnen inmiddels stellen dat een dergelijke politiek van verschil weliswaar goedbedoeld is, maar altijd in meer of mindere mate een essentialistisch cultuurbegrip vereist. Hierdoor lopen individuen en groepen niet alleen het risico opgesloten te worden binnen een bepaalde stereotype opvatting van “hun cultuur”, maar eveneens worden culturen geromantiseerd en ontstaat het wat naïeve idee van *noble savages*. Nu het antropologisch debat een punt van overeenstemming heeft bereikt over het fluïde, relationele, veranderlijke en heterogene karakter van cultuur en culturele identiteiten, zou het raar zijn als we blijven denken in termen van dé inheemse cultuur, dé Aboriginals, alsof deze cultuur in het verleden een vaststaand en natuurlijk gegeven was. Handler (1994: 30) slaat de spijker op zijn kop: *‘restoring or recapturing a lost identity, as if a definitive collective identity existed in the past and can be recovered through correct historical scholarship and political action.’*

James Anaya (1996, geciteerd in Kymlicka 1999: 290) stelt mijns inziens geheel terecht dat zelfbeschikking voor inheemse groepen niet tot doel moet hebben om een pre-moderne levenswijze te bewaren, daar dit zou impliceren dat mensen hun recht op zelfbeschikking verliezen zodra zij participeren in de moderne samenleving. Volgens Anaya

bewegen inheemse groepen zich sowieso al binnen de grotere sociale en culturele structuren van de staat. Wat zij nodig hebben is een vorm van zelfbeschikking welke hen in staat stelt te onderhandelen met de grotere samenleving. Anaya neemt een standpunt van interactionisme in: *'The whole point of self-determination is not to preserve cultural isolation or a static way of life, but to ensure fair terms of interaction and to enable indigenous people to decide for themselves when and how to borrow from other cultures.'* (geciteerd in Kymlicka 1999: 287)

Mijns inziens kan culturele integriteit überhaupt nooit helemaal behouden worden middels een politiek van zelfbeschikking, daar het moet corresponderen met de dominante normen en waarden en binnen het discours van de universele rechten van de mens. Hier hebben we te maken met bovengenoemde paradox tussen gelijkwaardigheid en universalisme vs. verscheidenheid en particularisme. Dit punt wordt geïllustreerd door de Australische antropologe Emma Kowal (2008). Zij voorspelt de mogelijke val van het tijdperk van zelfbeschikking:

'Reconciling the innate difference of Indigenous people with the universalism of the liberal state will always be a provisional, ambiguous, and uncertain process. The universalism inherent to the liberal state is resistant to any deviation from what is considered to be "the good life". In turn, Indigenous people refuse to obey the division of their lifeworlds into sanitized, allowable difference, on the one hand, and unsanitized elements that they must be liberated from, on the other hand. Recent political developments have meant that the constant threat of incommensurability, once managed by remediable difference, is no longer held in check.' (Kowal 2008: 344)

Bovenstaand citaat gaat mijns inziens uit van een essentialistisch cultuurbegrip, daar Kowal het heeft over *innate difference* en het voeren van een dialoog in haar artikel niet aan de orde stelt. Echter geeft zij wel aan hoe problematisch een politiek van verschil en een politiek van zelfbeschikking in de praktijk kunnen zijn.

Ter afsluiting van dit theoretisch kader wil ik stellen dat erkenning van de gelijkwaardigheid van ieder mens, zoals Taylor dit formuleert, een *pré* is. Echter doen we mensen en groepen tekort door hen “op te sluiten” in een essentialistisch cultuurbegrip en moeten we des te meer uitgaan van het meervoudige, relationele karakter van identiteit.

Van verleden tot heden: de geschiedenis en huidige leefsituatie van de Aboriginals in Australië

Hoe het allemaal begon

De Aboriginals van Australië hebben de oudste, nog levende cultuur⁴ op aarde. Wetenschappers zijn het er over eens dat zij minstens zestigduizend jaar geleden vanuit Zuidoost-Azië naar Australië zijn komen varen. Sommige wetenschappers geloven zelfs dat dit honderdduizend jaar geleden gebeurd moet zijn. Op dat moment lag het zeeniveau echter lager dan nu, wat de oversteek aanzienlijk vergemakkelijkt moet hebben (Bryson 2003: 566; Flood 2006: 26). Veel Aboriginals geloven echter niet dat zij van Zuidoost-Azië afkomstig zijn. Zij geloven in een voorouderlijke scheppingstijd: *The Dreaming*⁵. Dit is de mythologische tijd waarin, volgens de legenden, de voorvaders van de Aboriginals over de gehele wereld de landschappen vormden zoals we deze nu kennen. Toen de voorouders de landschappen eenmaal gecreëerd hadden, veranderden zij in bomen, sterren, rotsen, waterpoelen en andere objecten. Deze objecten vormen nu de heilige plaatsen van de Aboriginal culturen. Omdat de voorouders niet verdwenen na de *Dreaming*, maar overbleven in deze heilige plaatsen, is de *Dreaming* nooit beëindigbaar en verbindt zij het verleden en het heden en de mensen en het land (Flood 2006: 24).

⁴ Hierbij ga ik niet uit van een essentialistische visie op cultuur, maar doel ik op het feit dat veel van de oorspronkelijke tradities en mythen een eigen plek in de hedendaagse samenleving gevonden hebben.

⁵ <http://www.cultureandcreation.gov.au/articles/indigenous/dreamtime> (website van de Australische overheid)

Gedurende minstens zestigduizend jaar leefden de Aboriginals in harmonie met de natuur. Dankzij hun uitzonderlijke kennis van de natuur wisten zij zelfs in ruwe, droge gebieden te overleven. De aboriginals hadden een groot respect voor de natuur. Het motto luidde: wij bezitten geen land, het land bezit ons. Om het ecosysteem nergens uit te putten, trokken Aboriginals door een bepaalde streek als nomaden. Al wat zij nodig hadden haalden zij uit de natuur en zij hebben nooit getracht om een beschaving, zoals wij deze kennen, op te bouwen. Het principe van 'bezit' kenden zij evenmin: het land met al zijn rijkdom was bedoeld voor iedereen (Flood 2006: 133).

Voor de komst van de Europeanen leefden er vermoedelijk tussen de driehonderdduizend en 750.000 Aboriginals in Australië. Zij waren verdeeld over ongeveer zeshonderd stammen. Elke stam kende een eigen woongebied en leefde volgens eigen gewoonten en tradities. Er zijn minstens driehonderd verschillende talen getraceerd welke onderling sterk van elkaar verschillen⁶. De Aboriginals vorm(d)en dus zeker geen homogene groep en zij kennen eveneens geen gezamenlijke afkomst, daar zij vanuit verschillende volken vanuit Zuidoost-Azië naar Australië zijn gekomen. Wel was er sprake van contact tussen de verschillende stammen, vaak gebeurde dit door middel van huwelijken en ceremonieën (Flood 2006: 47). De Aboriginals beschouwen zichzelf wel als één volk, ras of groep. Hier zal ik later op terugkomen.

De komst van de Europeaanse kolonisten

Met de komst van de Europeaanse kolonisten in 1788 veranderde er veel voor de Aboriginals. De kolonisten noemde het land *Terra Nullius*. Met dit principe gaven zij te kennen dat het land onbewoond zou zijn en dus rechtmatig geclaimd mocht worden. Het *Terra Nullius*-principe werd vastgelegd in een wet waarin gesteld werd dat Australië aanvankelijk ongebruikt was en niemand toebehoorde (Borsboom 1998: 380). De Aboriginals werden wel gesignaleerd, maar in de beleving van de kolonisten "trokken zij maar wat rond", kenden zij geen enkele vorm van beschaving en hadden dus ook geen recht op grond. Australië is het enige land ter wereld waar geen verdragen werden gesloten tussen de

⁶ <http://www.cultureandrecreation.gov.au/articles/indigenous> (website van de Australische overheid)

koloniale machten en de oorspronkelijke bevolking. De Aboriginals werden lange tijd zelfs niet gezien als mensen, maar zij werden beschouwd als onderdeel van de flora en fauna en werden ook via dezelfde wet behandeld (Flood 2006: 18-19).

De situatie van de Aboriginals onder het koloniale regime verslechterde enorm. De kolonisten beschouwden de Aboriginals als een “natuurlijk” risico en bovendien een sterke concurrent op het gebied van de jacht. Aboriginals werden verjaagd, mishandeld, uitgebuit, vernederd en vermoord. De Aboriginals waren niet opgewassen tegen de moderne wapens die hun vijanden meebrachten en zij werden steeds verder verdreven naar het binnenland, waar de grond droog, onvruchtbaar en ontoegankelijk was. Zij stierven door ziektes, vooral griep en tyfus, die de kolonisten mee naar Australië namen, maar ook door honger en moord. (Bryson 2000: 242)

De voor de Aboriginals meest belangrijke en heilige gebieden werden in een rap tempo vernietigd of van hen afgenomen. Zij kregen gebieden toegewezen waar ze mochten wonen - veelal gebieden waar de kolonisten zelf niets mee wilden of konden -, maar ten tijde van de *Gold Rush* (1851-1954) werden deze gebieden weer ingenomen, waarna de Aboriginals naar nog ruigere gebieden verdreven werden. Dit stuitte op verzet en uiteindelijk werd besloten om de Aboriginals, onder streng toezicht, in reservaten te laten wonen (Hunter 1993: 36-46).

De *Aboriginal Act* in 1918 maakte het mogelijk om de vrijheden van Aboriginals te beperken en hen te dwingen om te leven volgens de Westerse maatstaven. Het doel hiervan was assimilatie. De *Stolen Generation* werd het slachtoffer van deze assimilatiepolitiek. Tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw hadden Aboriginalouders in de meeste Australische staten geen juridisch voogdijschap over hun eigen kinderen. De overheid kreeg de bevoegdheid om halfbloedkinderen op elk moment, en om welke reden dan ook, bij hun ouders weg te halen en in tehuizen te stoppen of bij blanke gastgezinnen onder te brengen. Het contact tussen ouders en kinderen werd radicaal verbroken en er werd alles aan gedaan om de kinderen los te maken van hun veronderstelde *roots*. Gedurende deze periode dacht de Australische overheid er goed aan te doen om halfbloed kinderen *blank* op te voeden, hen uit de armoede en achterstand te tillen en ze te laten wennen aan het leven in de

blanke maatschappij. Men ging er van uit dat dit geen problemen op zou leveren, daar de Aboriginals immuun waren voor menselijke emoties (Bryson 2000: 336).

Het is mijns inziens belangrijk om te beseffen dat een groot deel van de Aboriginals nog (in)direct verbonden is met de *Stolen Generation* en dat het trauma van deze gebeurtenissen nog springlevend is. De documentaire *Sorry Proof Country*⁷ uit 2003 laat een aantal slachtoffers aan het woord. De gestolen kinderen werden verteld dat hun ouders overleden waren of hen hadden afgestaan. Na deze traumatische ontvoeringen en het gevoel van verlatenheid, eenzaamheid en verdriet wat hierop volgde, kwamen de kinderen vaak in situaties terecht waarin ze vernederd, misbruikt en/of mishandeld werden. Zij werden alsnog als een minderwaardig ras beschouwd. Veel Aboriginals ervaren vandaag de dag nog het gevoel hun *roots* verloren te zijn en vervreemd te zijn van een cultuur welke geacht wordt hen eigen te zijn.

Verbeelding als bron van in- en uitsluiting

Op dit punt aanbeland wil ik kort ingaan op de verbeelding. Tot zover hebben we gezien dat de Aboriginals beschouwd (*verbeeld*) werden als niet-menselijk, “wild” en “onbeschaafd” en dat deze verbeelding grond gaf voor een onmenselijke behandeling. Door de Aboriginals te verbeelden als inferieur aan de superieure blanken, kon er rechtmatig over hen heen gewalst worden. Het beeld dat de blanken van de Aboriginals creëerden was feitelijk een sociaal-culturele constructie die niets te maken had met de werkelijkheid zoals de Aboriginals hem beschouwden en evenmin met het beeld dat de Aboriginals van zichzelf hadden. Dat verbeelding aan kan zetten toch feitelijk handelen is echter een feit. De verbeelding is tot een georganiseerd domein van sociale handelingen verworden, zo stelt de antropoloog Arjun Appadurai (1990). In en met verbeelding wordt gewerkt, gehandeld en onderhandeld (Ibid), zoals later in dit verslag zal blijken.

In haar studie naar Filippijnen in Amerika laat Espiritu (2003) zien hoe de Filippijnen het slachtoffer werden van de beelden en sociaal-culturele constructies van anderen, in dit geval de Amerikanen, betreffende hen. Zij werden afgeschilderd als *‘less than human,*

⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=hp5w1Zp0-vQ&feature=channel>

savages, rapist, uncivilized beings, dogs and monkeys, incapable of self-rule.' (Ibid 2003: 51) Stereotype beelden beperken mensen niet alleen in hun vrijheid, maar zij kunnen tevens als bron dienen voor de rechtvaardiging van uitbuiting, vernedering en uitsluiting. Zoals Espiritu (2003: 6) stelt: *'With "civilization" constructed as implicitly white, nation-states such as the Philippines continue to be subordinated and defined as racially different and hence inferior and without history or culture.'*

Dit is mijns inziens ook wat er gebeurd is ten tijde van de kolonisatie van Australië. De Aboriginals bouwden geen onderkomens, bewerkten het land niet, hadden geen vee en kenden geen beschaving zoals de Westerse wereld deze kende. Men besloot dat ze op basis van deze "onderontwikkeldheid" geen rechten en respect zouden verdienen. We kunnen stellen dat beeldvormingsprocessen opzichzelfstaand geen bron van onderdrukking hoeven te zijn. Het gaat eerder om de vraag welke beelden tot realiteit zullen verworden, ofwel: wie heeft de macht om zijn beelden te laten gelden? Michel Foucault (1971) spreekt in dit verband over articulatiemacht. Wie articulatiemacht heeft, kan zijn versie van de werkelijkheid als de geldende 'waarheid' presenteren. Articulatiemacht is definiëringmacht, de autoriteit om waarheid te 'scheppen', te bepalen wat wat is en wie wie is. Discoursen zijn inzet van macht: zij kunnen onderdrukkend of bevrijdend worden gebruikt. Ze kunnen groepen mensen marginaliseren, maar hen ook in de gelegenheid stellen om hun vrijheid te vergroten.

Macht- en beeldvormingsprocessen zijn lange tijd leidend geweest, en zijn dit in zekere mate nog steeds, bij het 'maken' van de Aboriginals. Echter zijn de Aboriginals ook in staat gebleken om deze discoursen uit te dagen, ter discussie te stellen en om hiermee rechten voor zichzelf op te eisen. Kortom; zij zijn in staat geweest op hun eigen articulatiemacht te vergroten.

Verbetering?

Tot 1939 geloofde de Australische overheid dat het 'probleem' zichzelf op zou lossen en dat de Aboriginals zich uiteindelijk wel aan zouden passen. Pas na de Tweede Wereldoorlog groeide er een besef bij blank Australië dat het stelen van kinderen wellicht een slecht

initiatief geweest was⁸. Hoewel ontvoeringen doorgingen tot de jaren zeventig, werd het principe na de Tweede Wereldoorlog uit de wet geschrapt met het ontstaan van de Universele verklaring voor de rechten van de mens (10 december 1948). Het idee van assimilatie bleef echter *wel* bestaan. Er werden nederzettingen gebouwd waar Aboriginals woonden en onderwijs kregen en een speciale wet regelde werk, lonen en zelfs huwelijken voor hen. Deze nederzettingen werden geleid door blanke toezichthouders en de Aboriginals hadden weinig tot geen zeggenschap over hun eigen leven (Neill 2002: 50-55).

Rond 1960 ontstaat een besef bij blank Australië dat Aboriginals als tweederangsburgers werden beschouwd en behandeld (Neill 2002: 1). Alle pogingen tot inburgering hadden weinig succes geboekt: de Aboriginals leefden in erbarmelijke omstandigheden en zij hielden bovendien standvastig vast aan oude gewoonten en tradities. Veel Aboriginals trokken zich terug in de *bush*. Er waren ook Aboriginals die zichzelf hadden weten te mobiliseren en inzicht hadden verkregen in de politieke machtsstructuren. Middels de media wist deze groep wereldwijd aandacht op de situatie van de Aboriginals te vestigen en in 1967 verkregen de Aboriginals burgerrechten en stemrecht⁹. Ondanks het feit dat Aboriginals nu dezelfde rechten kenden en voor de wet gelijk waren, bleef hun sociale positie onveranderd. Discriminatie verdween dan wel uit de wet, maar nog zeker niet uit het dagelijks leven. De nieuwe rechten maakten het echter wel mogelijk om alcohol te kopen. Voor velen vormde alcohol een troost om hun ellende te vergeten. Alcoholisme onder Aboriginals is tegenwoordig een groot probleem.

Er leek een tweedeling te ontstaan: de situatie van een grote groep Aboriginals verslechterde verder. Deze groep gleed bergafwaarts en deed weinig meer dan rondhangen en drinken. Hun traditionele cultuur leek verloren te zijn gegaan door jarenlange onderdrukking, discriminatie en het uiteenrukken van families. Alcohol en sociale uitsluiting was wat er voor in de plaats gekomen was. De verkregen burgerrechten hadden hen meer kwaad dan goed gedaan (Hunter 1993: 96). Ondertussen streden andere groepen voor de erkenning van landrechten, het recht op zelfbeschikking en de erkenning van een culturele

⁸ <http://www.cultureandrecreation.gov.au/articles/indigenous/sorry> (website van de Australische overheid)

⁹ <http://www.cultureandrecreation.gov.au/articles/indigenous/reconciliation> (website van de Australische overheid over de inheemse bevolking en hun streven naar gelijke rechten, waardering en een eigen identiteit).

identiteit. Zij maakten juist ten volle gebruik van de verkregen burgerrechten. Het Mabo-besluit, onder leiding van de Aboriginal Eddie Mabo, is hier een goed voorbeeld van. Hij bestreed het *Terra Nullius*-principe en won de zaak in 1992. Hiermee heeft de Australische overheid erkend dat het land niet onbewoond was ten tijde van de kolonisatie (Borsboom 1998: 311). Deze uitspraak is voor veel Aboriginals heel waardevol en is opgevat als een stukje erkenning van het onrecht (Stacy 1995).

De *Australian Labor Party* steunde de eis van landrechten en zij wonnen de nationale verkiezingen in 1972. In 1974 erkende de Australische regering in principe het recht van de Aboriginals zich op hun eigen grondgebied te vestigen. Dit betekende de introductie van de *Aboriginal Land Right Commission*. In 1976 kregen de Aboriginals de rechten over een deel van het Northern Territory en in 1985 werd dit gebied officieel aan de Aboriginals overgedragen, evenals delen van South Australia. De rechter had uiteindelijk nog wel het laatste woord over wat er met de grond zou gebeuren: de Aboriginals kregen geen macht om mijnbouw tegen te houden wanneer dit voor de staat belangrijk geacht werd. Wel kregen zij vanaf dit punt in de geschiedenis steeds meer stukken land terug en dit gaat tot op heden door. Er moet nog wel vaak een contract getekend worden waarin de Aboriginals toezeggen het gebied voor 99 jaar open te houden als nationaal park, dit om het toerisme in stand te houden. In andere gevallen worden de Aboriginals verplicht gesteld het gebied onmiddellijk te leasen aan de overheid. Dit betekent in de praktijk dat zij geld krijgen van de overheid.

In 1990 werd de *Aboriginal and Torres Strait Islander Commission* (ATSIC) in het leven geroepen, die voor de Aboriginals een vorm van zelfbestuur en een betere deelname aan voor hen belangrijke politieke beslissingen mogelijk moest maken. Het speciaal in het leven geroepen ministerie voor *Aboriginal Affairs* probeert onder andere het onderwijs voor de kinderen van de Aboriginals te verbeteren en de traditionele inheemse cultuur meer onder de aandacht te brengen. In sommige gebieden wordt onderwijs gegeven in inheemse talen.

Tijdens de Olympische Spelen in 2000 te Sydney is er veel aandacht besteed aan de inheemse volken van Australië. Cathy Freeman, een atlete deels van Aboriginal afkomst, stak de Olympische vlam aan en een traditionele inheemse dans werd uitgevoerd voor een wereldwijd publiek (Neill 2002: 5). Veel nationale musea geven tentoongesteld

Aboriginalbezit terug aan de oorspronkelijke eigenaren en de huidige premier Kevin Rudd bood op 13 februari 2008 zijn excuses aan de inheemse bevolking van Australië. Hij bood zijn excuses aan de *Stolen Generation* en aan alle Aboriginals die het slachtoffer werden van het beleid van eerdere regeringen. Dit is een zeer bijzonder en historisch feit¹⁰.

Al in 1997 lag het rapport van de onderzoekscommissie *Bringing them home* op tafel. De voorzitter van de onderzoekscommissie had honderden interviews met de 'gestolen kinderen' gehouden en raakte zo doordrongen van dit grote onrecht, dat hij tot de conclusie kwam dat de enige manier om het verleden recht te zetten een spijtbetuiging vanuit de overheid zou zijn. Een van de aanbevelingen van het rapport, met als titel *Bringing them home*, was dan ook dat er een officiële sorry dag zou worden ingesteld. Naar aanleiding van dit rapport maakten kerken, deelstaten en burgers hun excuses aan de Aboriginals, maar de toenmalige overheid (die bang was dat er enorme schadeclaims geëist zouden worden) weigerde om excuses te maken.

Duizenden mensen reisden naar Canberra om de historische toespraak van Rudd bij te wonen en alle grote steden hadden televisieschermen opgehangen waar de toespraak live op te zien was. Dit excuus vormt voor veel Aboriginals een emotionele gebeurtenis en een allereerste stap naar erkenning. Mijns inziens een onmisbare stap op weg naar verzoening.

En hoe gaat het nu?

Ondanks de excuses en de groeiende interesse en het respect voor inheemse culturen, leven veel Aboriginals nog in de marges van de samenleving. Zoals in de inleiding van deze paper beschreven, bestaat er een enorme sociale kloof tussen Aboriginals en niet-Aboriginals en is het verschil in levensstandaard onacceptabel. Voor praktisch alle kenmerken van welvaart en welzijn variëren de cijfers voor Aboriginals van tweemaal zo slecht tot twintig of meer maal zo slecht als voor de bevolking als geheel (Bryson 2000: 335).

Dit wordt onderbouwd door de bevindingen uit het rapport van *Western Australian Aboriginal Child Health Survey* (WAACHS) uit 2001. Dit onderzoeksteam bestaat uit blanke als ook Aboriginal onderzoekers en medewerkers. De WAACHS is de grootste en meest

¹⁰ <http://www.cultureandcreation.gov.au/articles/indigenous/sorry>

uitgebreide studie naar Aboriginal kindgezondheid en ontwikkeling ooit uitgevoerd in Australië (5,289 Aboriginal kinderen in de leeftijd van nul tot zeventien). Het doel van dit onderzoek is kennis en begrip creëren binnen de gemeenschappen als ook voor de wetenschap betreffende wat Aboriginal kinderen en jongeren nodig hebben om zich op een gezonde wijze te kunnen ontwikkelen. Het rapport concludeert dat de sociaal-emotionele en lichamelijke gezondheid en ontwikkeling bij inheemse kinderen veel te wensen over laat. Het spreekt mijns inziens voor zich dat mentale en fysieke gezondheid de basis vormen voor verdere ontwikkeling. Het feit dat een generatie (inheemse) kinderen hierin achter blijft, heeft een desastreus effect op de gehele groep, cultuur en op de toekomst van een samenleving.

De Australische overheid lijkt zich gelijktijdig in twee richtingen te bewegen. Aan de ene kant richt het zich op het verleden. Erkenning van het verdriet en de schuld die vorige regeringen hiervoor dragen is een noodzakelijke voorwaarde om samen de toekomst in te gaan en om verzoening mogelijk te maken. Anderzijds lijkt de overheid ook te beseffen dat er wat moet gebeuren met de groeiende sociale kloof tussen Aboriginals en niet-Aboriginals. De enorme verschillen in levensstandaard en de cirkel van problemen waar veel Aboriginals in verkeren, lijken zich niet vanzelf op te gaan lossen door het aanbieden van excuses. Veel Aboriginals, vaak slachtoffers van het tijdperk van de *Stolen Generations*, vallen tussen twee vermeende culturen in. Vooral de stedelingen zijn hun eigen taal, tradities en gewoonten volledig verleerd of hebben deze zelfs nooit gekend, maar worden vanwege hun afkomst en gebrekkige integratie van de westerse samenleving uitgesloten. Bill Bryson geeft een zeer treffende, en voor mij zeer herkenbare, omschrijving van hetgeen hij waarneemt.

‘De mensen op straat bestonden in grote meerderheid uit blanke Australiërs, maar er waren ook Aboriginals onder hen –geen grote aantallen, maar steeds aanwezig, aan de rand van het beeld, onopvallend, bijna altijd zwijgend, marginaal. De blanken keken nooit naar de Aboriginals, en de Aboriginals keken nooit naar de blanken. De twee rassen leken afzonderlijke, maar parallelle werelden te bewonen. Ik kreeg het gevoel dat ik de enige was die beide groepen tegelijk kon zien. Dat was heel vreemd.’
(Bill Bryson 2000: 334)

De Aboriginals in de *outback* van Australië, veelal de groepen die op Aboriginal-territorium leven, hebben het niet veel beter. Ook zij leven in armoede, hebben te maken met ziekte, geweld en alcoholisme en zijn vaak volledig afhankelijk van de Australische overheid voor gezondheidszorg en financiële ondersteuning. Neill (2002: 34) laat zelfs zien dat de problemen in de zogenoemde *remote communities* de afgelopen dertig jaar verslechterd zijn. Sociale en economische problemen (alcohol, drugs, geweld, misbruik, armoede) zijn in deze gemeenschappen groter dan in de steden (Ibid 2002: 25, 34). Dit is wellicht logisch te verklaren, daar deze gemeenschappen verder verwijderd zijn van sociale voorzieningen.

Als reactie op deze problemen worden er *rangers* naar de afgelegen gemeenschappen gestuurd om de cirkel van sociale problemen te doorbreken. Sommige Aboriginals vatten dit op als een belediging, of zelfs intimidatie, en een herhaling van de vernedering en assimilatieplicht van vroeger. Toch blijkt uit verschillende onderzoeken naar, en interviews met Aboriginals, en dan met name de Aboriginal *elders* (leiders, dat zij wel degelijk lijden onder de slechte leefomstandigheden waar zij in verkeren en de overheid hier grotendeels de schuld voor geven. Zij voelen zich tekort gedaan en verwaarloosd. Veel *elders* vertellen dat “hun volk” in slechte behuizing leeft (soms wel twintig mensen in een kleine woning). Hun leefomstandigheden komen niet voort uit hun cultuur, lijken ze te willen benadrukken, maar uit de armoede waar zij in leven¹¹. Niet alle Aboriginals zijn dronken, gewelddadig of pedofiel en het doet pijn doet om over één kam geschoren te worden als ware het *je natuur, of cultuur*.

Het enorme alcohol- en drugsprobleem wordt eveneens door de Aboriginals erkend. Doreen Green¹² (docente van Aboriginal afkomst in Fitzroy Crossing 20 november 2008) raakt geëmotioneerd wanneer ze hierover praat. Zij stelt:

‘I’ll tell you now, alcohol is wiping us out, as a race of people. And it seems that nobody cares.’ (Green 2008).

¹¹ http://www.dailymotion.com/video/x8fasu_neglected-aboriginal-community-of-c_news

¹² <http://www.youtube.com/watch?v=X-kxHEzSo1o>

In deze zorg staat Green overigens niet alleen. Aboriginal *elders* (en velen andere Aboriginals en niet-Aboriginals) door heel Australië erkennen het probleem van de probleemcirkel, daar zij allen zien hoe jongeren wegens een gebrek aan zichtbare kansen (en het gevoel waardeloos te zijn) naar alcohol grijpen. Bovendien neemt het zelfmoordcijfer onder Aboriginals toe. De Antropoloog Ad Borsboom stelt in een artikel in de Volkskrant¹³ dat Aboriginals wel degelijk hulp willen van de blanken, maar gelijktijdig bang zijn om weer in eenzelfde keurslijf gedwongen te worden. Dit brengt logischerwijs een dubbel wantrouwen teweeg.

Hoe nu verder?

Zoals in de inleiding genoemd, beweegt Australië zich in twee verschillende richtingen die mijns inziens maar gedeeltelijk samen kunnen gaan en bovendien allebei sterke voor- en nadelen kennen. Aan de ene kant is daar de focus op integratie. Aan de andere kant kent Australië ook de mogelijkheid tot het uitvoeren van gedifferentieerde, particularistische groepsrechten speciaal voor de Aboriginals. Deze verdeling is breder te trekken naar de focus op gelijkheid/gelijkheidsdenken en een politiek van verschil, zoals ik deze al eerder uiteengezet heb.

Gelijkheidsdenken gaat er van uit dat een ieder mens in wezen gelijkwaardig is en op deze basis recht heeft op vrijheid en zelfbeschikking (autonomie). De politiek van verschil gaat hier eveneens van uit, maar stelt dat culturen en groepsidentiteiten slechts bewaard kunnen blijven door het verschil met anderen te erkennen en het unieke karakter van deze identiteiten als basis te nemen voor een gedifferentieerd beleid. De groepswetten in het geval van de Aboriginals, zoals de claims die zij mogen maken op land, het verkrijgen van uitkeringen en het voeren van blanke en zwarte wetten in daarvoor bestemde regio's in Australië, zijn gebaseerd op de inheemse status van de Aboriginals, hun veronderstelde etniciteit en identiteit en het recht op zelfbeschikking en herstelbetalingen welke wereldwijd toegekend worden aan inheemse groepen die zich noodgedwongen of geforceerd zagen zich te bewegen in de grotere staat. De focus op integratie komt voort uit de idee van

¹³ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article562975.ece/Maar_wel_e-mailen_in_de_outback

gelijkheidsdenken welke eigen is aan de ideologie van de natie-staat waarin burgers gelijk en gelijkwaardig moeten zijn om zelfde kansen te krijgen en om samenleven mogelijk te maken. Hieronder zal ik beide richtingen behandelen.

Integratie

Integratie middels onderwijs, gezondheidszorg en huisvesting (kortom: het voorzien zijn in goede leefomstandigheden) is niet alleen een basisrecht van ieder mens, maar eveneens fundamenteel voor het streven naar een vrij gekozen manier van leven en beleven. De huidige koers gericht op integratie en het verbeteren van de leefomstandigheden als uitgangspunt van beleid is mijns inziens daarom een goede en zeer belangrijke.

Hierbij wil ik kort verwijzen naar de *Piramide van Maslow*, welke stelt dat een aantal fundamentele behoeften minimaal bevredigd moeten zijn. Hij classificeert deze behoeften als het ware in een piramide. Maslow (1943) stelt dat fysiologische behoeften (primaire biologische behoeften als honger, dorst, slaap), gevolgd door de behoefte aan veiligheid en zekerheid, bevredigd moeten zijn alvorens men kan gaan denken aan erkenning, zelfverwerkelijking en zelfontplooiing. Wanneer we dit vervolgens koppelen aan de situatie van de Aboriginals in Australië, kunnen we stellen dat goede leefomstandigheden (huisvesting, voldoende voedingsstoffen), gevolgd door een bepaalde mate van veiligheid en zekerheid, naast fundamentele basisrechten voor ieder mens ook noodzakelijkheden zijn om verder te kunnen ontplooiën en mobiliseren. Deze mobilisatie hebben de Aboriginals nodig om vrij te kunnen kiezen en zelfs om hun cultuur te kunnen presenteren en reproduceren.

De *Piramide van Maslow* kent echter ook tegenstanders. De praktijk (van het koloniale Australië) heeft immers al uitgewezen dat Aboriginals standvastig aan hun cultuur en tradities bleven vasthouden in tijden waarin zij er fysiek slecht aan toe waren. Dit is een interessant discussiepunt, maar niet één waar ik op dit moment verder op in wil gaan.

Het punt dat ik tot zover heb getracht te beargumenteren, is dat goede leefomstandigheden en voorzien zijn in bevredigde basisbehoeften van de mens, noodzakelijk zijn voor een verdere gezonde ontwikkeling en ontplooiing. Het is dus van belang dat Australië naar een tijd streeft waarin alle burgers in eenzelfde mate toegang

genieten tot sociale instituties voor welzijn en welvaart. Daarbij ben ik van mening dat de Aboriginals, middels een focus op onderwijs en werkgelegenheid, zichzelf een kansrijke plek in de samenleving kunnen bieden, waarin zij uiteindelijk zelf bepalen *of* en *hoe* hun inheemse achtergrond en culturele identiteit een plaats te kunnen geven. Het feit dat zij dit uiteindelijk *zelf* doen en hier vrijwillig voor kiezen is mijns inziens zeer belangrijk. Op deze manier komt de *agency* en zelfbeschikking van de Aboriginal het beste tot zijn recht en bovendien doen we recht aan het meervoudige, fluïde en constructionistische karakter van cultuur en identiteit.

Ik geloof dat een (Aboriginal)cultuur beter behouden kan worden middels integratie in de grotere samenleving, dan door een veronderstelde etnische groep mensen zonder meer terug te sturen naar een veronderstelde traditionele manier van leven. Zoals ik hiervoor heb aangetoond heeft het tijdperk van de *Stolen Generation* er voor gezorgd dat veel Aboriginals hun taal, cultuur en tradities ontvreemd zijn. Er zijn geen groepen ontkomen aan de macht van de kolonisator. *De* traditionele manier van leven in pure harmonie met de natuur, bestaat niet meer en is grotendeels onmogelijk gemaakt door het koloniale verleden en het huidige leven in de natie-staat. Mensen terugsturen naar de *bush*, zonder hen kennis te laten hebben gemaakt met de grotere samenleving, betekent mensen te laten leven zonder keuze en alsnog onder bewind van de overheid. Uit onderzoek¹⁴ blijkt overigens dat het grote merendeel van de Aboriginalkinderen en ouders zeer positief tegenover onderwijs staan. Het rapport van de *Australian 2020 summit* geeft een mooi citaat omtrent het belang van onderwijs:

‘Education is a fundamental pre-condition to a person being equipped to choose the kind of life they want to live. If young indigenous Australians have no comprehension of the wider world, they cannot make an informed decision about how to engage with that world.’ (Australia 2020 summit-final report)

¹⁴ <http://www.aare.edu.au/98pap/ric98095.htm>

In onderstaand citaat stelt Eriksen dat een cultuur als het ware eerst “verloren” moet worden alvorens hij “gered” kan worden. Hij wijst hierbij op het belang van alfabetisme (onderwijs) en onderhandelingen met de staat.

‘For the emphasis on literacy and negotiations with the state in ethnic survival seems to imply that in order to save ‘a culture’ one must first lose it! The assumption is strengthened by the fact that the leaders of a dominated group must master the cultural codes of the dominant group in order to present their case efficiently.’ (Eriksen 2002: 128).

Politiek van verschil

‘The belief that winning back ancestral land can by itself rehabilitate communities fragmented by the brutalities of history, welfarism and an everyday culture of substance abuse, has gone unchallenged within the Left for three decades. It is destructive for it takes no account of the fact that deeply impoverished and largely unskilled communities can never be truly self-determining without genuine social and economic recovery’. (Neill 2002: 25).

Naast het beleid gericht op integratie voert Australië ook gedifferentieerde groeps wetten uit. Op dit moment worden er in gebieden waar veel Aboriginals wonen naast de universele, “blanke” wetten ook “zwarte” wetten gehandhaafd. Dit zijn wetten die in de ogen van de dominante groep vaak hard en onredelijk zijn, daar zij niet corresponderen met de universele mensenrechten. Zoals ik eerder in de inleiding aangegeven heb, is deze vorm van zelfbeschikking altijd voorwaardelijk. Zodra er zich situaties voordoen welke in de ogen van de dominante groep niet door de beugel kunnen (de vrijheid van de één beperkt de vrijheid van de ander) grijpt zij in. Een vraag die je jezelf hierbij kunt stellen is wat zelfbeschikking waard is en wie uiteindelijk bepaalt welke vrijheden wel en niet acceptabel zijn.

Aboriginals in Australië krijgen zonder meer een uitkering¹⁵ en worden tot vandaag de dag niet verplicht gesteld om te solliciteren en te werken, iets wat mijns inziens niet tot een actieve houding zal leiden en de eigen verantwoordelijkheid van mensen minimaliseert. Dit sorry-beleid richt zich veelvuldig op het ongedane onrecht en leed uit het verleden waar “blank” Australië de verantwoordelijkheid en schuld voor draagt. Er heerst mijns inziens echter niet alleen verdriet over wat gebeurd en gedaan is in het *verleden*, maar ook verdriet, boosheid en frustratie over de toestand waar de Aboriginals in het *heden* in verkeren. Hoewel ik er niet aan twijfel dat veel Aboriginals vinden dat zij recht hebben op vergoedingen vanwege het verleden, geloof ik dat de meeste Aboriginals deze vergoedingen eisen om hun huidige leefomstandigheden te verbeteren.

Ik wil hier benadrukken dat ik, conform de theorie van James Anaya en Amartya Sen, mijn twijfels stel bij de politiek van *verschil*. Aboriginals zijn de enige groep in Australië die deze kans gekregen hebben op basis van hun inheemse identiteit, verloren cultuur en de pijn uit het verleden. Dergelijke praktijken voor bijvoorbeeld Chinezen of Balinezen zijn niet aan de orde en lijken ook vergezocht en onwaarschijnlijk. Op deze wijze creëert Australië een sterke tweedeling tussen inheemse en niet-inheemse groepen en ontstaat er wederom een essentialistische visie op de inheemse identiteit als zijnde gebonden aan een territorium en identiek aan een veronderstelde afkomst. Zoals eerder in dit verslag gesteld, gaat een politiek van verschil altijd uit van een min of meer essentialistische visie op cultuur en identiteit.

Vanuit een essentialistische benadering wordt er vanuit gegaan dat cultuur onveranderlijk is en dit getuigt van een essentialistisch cultuurbegrip waar cultuur als een “ding” wordt opgevat in plaats van als een sociaal construct. Het lijkt mij zinvol om deze sociale constructen te benaderen, zoals Barth (1969, geciteerd in Eriksen 2002: 36-40) suggesteert, vanuit een relationeel perspectief en om te kijken naar de sociale interactie en organisatie welke ervoor zorgen dat grenzen op een bepaalde plaats getrokken worden. Een focus op de culturele kenmerken van een groep, of culturele verschillen tussen groepen, wordt immers steeds moeilijker te rechtvaardigen, omdat deze kenmerken veranderen, zich over grenzen heen verplaatsen en niet voor alle groepsleden relevant meer zijn. Zij zijn dus

¹⁵ <http://medischcontact.artsennet.nl/tijdschrift/archief/Tijdschriftartikel/Frisse-achterdocht.htm>

allesbehalve vastomlijnd, onveranderlijk en voor iedereen geldend. Bovendien, zoals door Sen (2006), maar ook door Olwig (2007) en het WRR (2007) beargumenteerd, voelt een individu zich vaak verbonden met meerdere groepen en is iemand *meer* dan enkel zijn etnische identiteit. Een dergelijke essentialistische visie sluit mensen op, reduceert mensen tot hun veronderstelde culturele, etnische identiteit en ontkent hiermee het meervoudige karakter van identificaties. Mijn stelling is dat ook dat een politiek van verschil veelal tekort kan schieten daar het geen recht doet aan deze factoren.

Dé Aboriginal bestaat niet

Hoewel de Aboriginals zichzelf vandaag de dag wel als één volk, ras of groep beschouwen zijn er eveneens nog veel Aboriginals die zich met één specifieke stam, groep of gemeenschap identificeren. Het spreekt voor zich dat het tijdperk van de *Stolen Generation* en het uiteenrukken van families en stammen heeft gezorgd voor een grote mate van ontvreemding. Veel Aboriginals weten niet meer waar zij oorspronkelijk bij hoorden en veel gemeenschappen vandaag de dag komen ook niet uit eenzelfde stam. Toch wil ik stellen dat dé Aboriginalcultuur en tradities niet bestaan. Er bestonden honderden verschillende stammen, culturen en talen welke door de kolonisten onder één overkoepelende noemer zijn geplaatst. Bovendien was het hele concept Aboriginal (Latijns: ab origine, hetgeen van oorsprong betekent, dus de oorspronkelijke bewoners) betekenisloos voordat de kolonisten aan wal kwamen. Een classificatie als oorspronkelijke bewoner krijgt immers pas betekenis met de komst van nieuwe bewoners. De heterogene groep Aboriginals werd hiermee gereduceerd tot enkele stereotype karakteristieken zoals deze zichtbaar waren voor de kolonisten.

De vraag is over welke cultuur of traditie we het hebben als we stellen dat de oorspronkelijke, eeuwenoude cultuur en traditie van de Aboriginals bewaard dan wel hervonden moeten worden¹⁶. Een mijns inziens nog veel belangrijkere vraag is wie dit

¹⁶ Een opvallend voorbeeld hierbij is de volgende: al jarenlang vechten de Aboriginals voor land, land wat 'hun' land zou zijn en waar ze vervolgens een groot hek omheen bouwen zodra het in hun 'bezit' gekomen is. Dit idee van bezit kende geen enkele waarde of fundament in de oorspronkelijke Aboriginalculturen, waar het land niemand toebehoorde, en door niemand geclaimd kon worden.

uiteindelijk bepaalt. Bovendien zijn niet alle groepen in eenzelfde mate blootgesteld aan de macht van de onderdrukking. De Aboriginals in het Noorden van Australië zijn relatief lang met rust gelaten, terwijl de bevolking aan de Oostkust het als eerste moest ontgelden. De gezamenlijke geschiedenis van de Aboriginals is louter gebaseerd op een gezamenlijk verleden van kolonisatie, uitbuiting en vernedering. Fryer-Smith stelt in haar rapport:

‘Thus, in cultural terms, Aboriginality may be understood as having as much to do with the social-cultural environment, one’s values and one’s experiences as much as it does with biological descent.’ (2002: 33)

Ik durf te stellen dat de meeste Aboriginals niet terug willen naar een veronderstelde traditionele manier van leven, daar dit leven grotendeels onmogelijk is geworden in een natie-staat als Australië. In de oorspronkelijke culturen werd kennis en wijsheid van generatie op generatie doorgegeven. Dit continuüm is langzaam (kolonisatie, *Stolen Generation*) versleten. Er bestond geen drukwerk of massaonderwijs en veel kennis en vaardigheden zijn in de loop der jaren verloren gegaan. Het traditionele leven is de meeste volledig onbekend. Cultuur is geen “ding” wat je van een groep af kunt pakken, om jaren later weer terug te willen geven. Dit idee is niet alleen belachelijk, maar getuigt ook van een enorm beperkte visie op cultuur waar mensen sterk tekort mee worden gedaan.

Hoe je het ook wendt of keert, zonder integratie blijven de Aboriginals afhankelijk van de blanke Australiërs en de koers die de overheid met ze wilt varen. Wat zij nodig hebben is een volwaardige plek in de samenleving waarin zij in vrijheid kunnen kiezen hoe hun leven vorm te geven, gelijke kansen en respect krijgen en in staat zullen zijn om mee te beslissen en te onderhandelen over politieke kwesties. Een politiek van louter *self-determination* of *dichotomisering* zoals deze door Kymlicka geformuleerd zijn, zou dit mijns inziens tegenwerken en in plaats hiervan moet *self-determination* als doel hebben integratie, meedoen, meebeslissen en onderhandelen.

Discussiepunten

Deze paper heeft niet als doel om een kant en klare oplossing voor de problematiek rondom Aboriginals te leveren. Wel tracht ik het huidige beleid te evalueren en spanningen in kaart te brengen.

We kunnen stellen dat de huidige leefomstandigheden van de Aboriginals grotendeels te danken zijn aan het beleid van vorige regeringen en het feit dat zij 200 jaar lang uitgesloten, vernederd en gediscrimineerd werden. Inmiddels lijkt het echter ook een zinnige vraag of het huidige doen en laten, het “straatbeeld” van dronkenschap en geweld en de wijze waarop Aboriginals in de media verschijnen, niet juist weer tot een bron van vooroordelen geworden is.

Ik realiseer me dat de geschiedenis pikzwart is en voor een diepe kloof en een groot emotioneel litteken gezorgd heeft. Daarbij kan ik stellen, daar ik zelf in Australië ben geweest, dat *remote* ook echt *remote* betekent: afstanden zijn enorm zijn en wegen soms ontoegankelijk. Mensen die in deze gebieden leven, leven afgezonderd van de bewoonde wereld, veelal in primitievere leefomstandigheden dan de stedelingen, en dit maakt het contact tot een uitdaging. Om de problemen echt op te kunnen lossen zal er mijns inziens gewerkt moeten worden aan een goede infrastructuur en transport- en communicatienetwerken.

Ik heb gepleit voor een politiek van gelijkheid en heb mijn vraagtekens gesteld bij een politiek van verschil. Hoewel ik geloof dat een politiek van gelijkheid in Australië uiteindelijk meer recht kan doen aan de beleving van een culturele of etnische identiteit (daar mensen in goede leefomstandigheden voorzien zijn en vrij om te kiezen), realiseer ik me eveneens dat dit tijd en moeite zal kosten. Het voeren van “zwarte” en “blanke” wetten, en het toekennen van uitkeringen op basis van louter Aboriginal-status, is mijns inziens contraproductief, maar als deze regeling morgenochtend afgeschaft zou worden zou dit logischerwijs voor een enorme opschudding zorgen.

Het zou wederom een vorm van discriminatie zijn om een beleid te voeren waarbij er geen onderscheid gemaakt zou worden tussen inheemse en niet-inheemse groepen. Hier ligt mijns inziens dan ook een grote uitdaging. Immers, als we stellen dat de wet voor iedereen

gelijk is en er geen onderscheid gemaakt wordt op basis van groepsidentiteiten, is het logisch dat er voor een ieder een zelfde strafmaat bestaat. Echter komen Aboriginals uit een zeer andere situatie (racisme¹⁷, sociale uitsluiting), “cultuur” en sociaal-economische achterstand. Zij zijn vaak weinig bekend met de dominante Westerse cultuur en de opvattingen die geldend zijn. Vanuit dit punt bekeken lijkt het lastig om in de praktijk met één (straf)maat te meten. Ik heb op dit moment geen oplossing voor dit vraagstuk. Wat ik er mee aan wil geven is dat er nog een lange weg te gaan is en dat het zeker geen gemakkelijke weg zal blijken. Langzaamaan zal het trauma van de kolonisatie en de daaropvolgende jaren moeten slijten en zal de geschiedenis een plekje moeten krijgen in het heden zonder verder nog als uitgangspunt voor beleid te hoeven dienen. Uitgangspunt moet mijns inziens verzoening zijn, één Australië, een volwaardige plaats voor de Aboriginals in de samenleving waarin zij zelf kunnen bepalen *of* en *hoe* hun inheemse identiteit te vieren.

Conclusie

In deze paper heb ik aangetoond dat er een verschuiving geweest is van een gelijkheidsdenken (middels universele burgerrechten: ieder is voor de wet gelijk) naar een politiek van verschil. Inheemse volkeren over de gehele wereld kregen dit *recht op verschil* na een koloniaal beleid waarin zij slachtoffer waren geworden van verjaging, uitbuiting, vernedering en discriminatie. Met het recht op verschil konden zij aanspraak maken op grond, een eigen wetgeving en in het leven geroepen instituties. Dit gold en geldt ook voor de Aboriginals van Australië: na honderden jaren van uitsluiting en discriminatie vaart Australië nu de koers van erkenning, respect en “eigen identiteit”. Dit trachten zij allereerst

¹⁷ Hoewel onderzoeken en de opkomst bij Sorry dag aan lijken te tonen dat blank Australië zeer positief tegenover Aboriginals is komen te staan, en een collectief schuld- en verantwoordelijkheidsgevoel niet ontbreekt, weet ik uit eigen ervaring dat er nog veel vooroordelen en negatieve stereotypen bestaan.

te verwezenlijken door een beleid waarmee de leefomstandigheden van de Aboriginals verbeterd moeten worden, maar anderzijds ook door het toekennen van gedifferentieerde groepsrechten, zoals landteruggave, speciale wetgeving en het geven van uitkeringen op basis van een inheemse status en culturele identiteit.

Ik heb in deze paper getracht aan te tonen dat dit een goedbedoelde koers is, maar dat zij geen recht doet aan het meervoudige karakter van identiteit en het relationele, fluïde begrip van cultuur en etniciteit. Cultuur is geen “ding” wat men af kan pakken en tweehonderd jaar later teruggeeft. Bovendien bestaat dé Aboriginal en dé Aboriginalcultuur niet. Allereerst omdat er honderden verschillende groepen, talen, religies en tradities bestonden alvorens de Europese kolonisten aan wal kwamen (het was/is dus zeker geen homogene groep), maar des te meer omdat mensen niet opgesloten kunnen worden in een vermeende etnische identiteit. Het spreekt voor zich dat de verbeelding van dé Aboriginals als dom, lui en onbeschaafd negatief uitpakt, maar evenzeer geldt dit voor de verbeelding van dé Aboriginal als traditioneel en premodern (als ware zij *noble savages*). In plaats hiervan moeten we uitgaan van de meervoudige identificaties die mensen vandaag de dag hebben.

Ik heb beargumenteerd dat dit meervoudige, relationele karakter beter tot zijn recht komt middels gelijkheidsdenken: integratie door zorg, onderwijs en werk. Via deze weg belanden Aboriginals in gezonde leefomstandigheden en zullen zij beter in staat zijn om zichzelf verder te ontplooiën en zich te mobiliseren zonder hierbij afhankelijk te zijn van de overheid. Mijns inziens kunnen zij hun culturen pas produceren en reproduceren wanneer zij in deze fundamentele basisbehoeften zijn voorzien. Uiteindelijk is het belangrijk dat zij zelf degene zijn die besluiten *of* en *hoe* hun culturele en etnische identiteit een plaats te geven in hun leven, en niet de overheid. Dit zou mijns inziens essentialisme, stereotypering en “opsluiting” teweeg kunnen brengen. Het is een taak van de overheid om toegang te verschaffen tot goede huisvesting, zorg, onderwijs en werk en om hiermee bij te dragen aan de zelfbeschikking van Aboriginals. Zelfbeschikking moet niet als doel hebben om een premoderne leefwijze te bewaren, maar om mensen vrij te kunnen laten kiezen, bewegen, onderhandelen en beslissen over zaken die hun leven aangaan.

Ik realiseer me hoe zwart de geschiedenis van Australië met betrekking tot de inheemse bevolking is. Het verdriet, de pijn en het diep ingesleten wantrouwen zijn niet snel en gemakkelijk te verhelpen. Er zal rekening gehouden moeten worden met nog bestaande angst, wantrouwen, vooroordelen en uitsluiting. Hoewel veel Aboriginals de vruchten plukken van de mogelijkheden van hun burgerrechten, is er een grote groep die zich nog in de marge van de samenleving beweegt en vrijwel onbekend is met de dominante cultuur en manier van leven. Een politiek van louter gelijkheid zou voor deze groep voor grote moeilijkheden en spanningen zorgen en dit besef ondersteunt het idee dat Australië nog een lange weg te gaan heeft. Uiteindelijk geloof ik dat erkenning, verzoening en gelijk(waardig)heid de enige kansen zijn die Australië heeft om haar burgers in harmonie en gezondheid met elkaar samen te laten leven.

Bijlage:

Volledige tekst van premier Kevin Rudd's toespraak van woensdag 13 februari 2008.¹⁸

"Today we honour the Indigenous peoples of this land, the oldest continuing cultures in human history.

We reflect on their past mistreatment.

We reflect in particular on the mistreatment of those who were Stolen Generations - this blemished chapter in our nation's history.

The time has now come for the nation to turn a new page in Australia's history by righting the wrongs of the past and so moving forward with confidence to the future.

We apologise for the laws and policies of successive Parliaments and governments that have inflicted profound grief, suffering and loss on these our fellow Australians.

We apologise especially for the removal of Aboriginal and Torres Strait Islander children from their families, their communities and their country.

For the pain, suffering and hurt of these Stolen Generations, their descendants and for their families left behind, we say sorry.

To the mothers and the fathers, the brothers and the sisters, for the breaking up of families and communities, we say sorry.

¹⁸ http://www.aph.gov.au/house/Rudd_Speech.pdf

And for the indignity and degradation thus inflicted on a proud people and a proud culture, we say sorry.

We the Parliament of Australia respectfully request that this apology be received in the spirit in which it is offered as part of the healing of the nation.

For the future we take heart; resolving that this new page in the history of our great continent can now be written.

We today take this first step by acknowledging the past and laying claim to a future that embraces all Australians.

A future where this Parliament resolves that the injustices of the past must never, never happen again.

A future where we harness the determination of all Australians, Indigenous and non-Indigenous, to close the gap that lies between us in life expectancy, educational achievement and economic opportunity.

A future where we embrace the possibility of new solutions to enduring problems where old approaches have failed.

A future based on mutual respect, mutual resolve and mutual responsibility.

A future where all Australians, whatever their origins, are truly equal partners, with equal opportunities and with an equal stake in shaping the next chapter in the history of this great country, Australia." (Rudd)

Geraadpleegde literatuur

Appadurai, A.

- 2002 *Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy*. In:
Blackwell Publishing, Malden, Ma (USA), pp. 46-64.

Australia 2020 Summit

- 2008 *FINAL Report: Options for the future of indigenous Australia*. pp. 223-252.
2008 The Future of Indigenous Australians

Borsboom, A.

- 1998 *Knowing the Country: Mabo, Native Title and 'Tradition' Law in Aboriginal Australia*. In: Wassmann, J. *Pacific Answers to Western Hegemony: Cultural Practices of Identity Construction*. Oxford: Berg Publishers

Bryson, B.

2000. *Tegenvoeters. Een reis door Australië*. Amstel: Uitgeverij Atlas
2003. *A Short History of Nearly Everything*. Londen: Transworld Publishers

Eriksen, T. H.

- 2002 *Ethnicity and nationalism* (2nd ed.). London: Pluto Press.

Espiritu, Y.L.

- 2003 *Home Bound: American Lives Across Cultures, Communities, and Countries*. California:
University of California Press

Flood, J.

2006 *The Original Australians: Story of the Aboriginal people*. Crows Nest, N.S.W.
Allen & Unwin

Fryer-Smith, S.

2002 *Aboriginal Benchbook for Western Australian courts*. Australian
Institute of Judicial Administration Incorporated. Carlton Victoria

Galenkamp, M.

1998 *Van 'non-discriminatie' naar 'eigen identiteit'. Trends in het
multiculturalisme-debat*. Beleid & Maatschappij, 1: 40-50.

Handler, R.

1994 *Is 'identity' a useful cross-cultural concept?* In: Gillis, J.R. (ed.)
Commemorations. The Politics of National Identity. Princeton: Princeton University
Press.

Hunter, E.

1993 *Power and prejudice in remote Australia*. Cambridge University Press

Jenkins, R.

2002 *Transnational Corporations? Perhaps. Global Identities? Probably not!* In:
Hedetoft, U. & M. Hjört (eds.) *The Postnational Self. Belonging and Identity*.
Minneapolis: University of Minnesota Press.

Kowal, E.

2009 *The Politics of the gap: Indigenous Australians, Liberal Multiculturalism, and
the End of the Self-Determination Era*. In *American Anthropologist* 2008, vol 110,
Issue 3, pp 338-348

Kymlicka, W.

1999 *Theorizing Indigenous rights*. In University of Toronto Law Journal 49,2, pp. 281-93.

Neill, R.

2002 *White out: how politics is killing black Australia*. Crows Nest, N.S.W. Allen & Unwin

Olwig, K. F.

2007 *Caribbean Journeys: An ethnography of migration and home in three family networks*. Duke University Press

Sen, A.

2006 *Identity and Violence: The illusion of Destiny*. Londen: Penquin Books

Stacy, H.

1995 *Indigenous Rights Discourse in Australia*. In The journal of Human Justice, Volume 6, number 2, Spring/Autumn

Taylor, C.

1992 *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press

Kulunga Research Network

2001 Western Australian Aboriginal Child Health Survey: Volume 1 t/m 4

WRR

2007 *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: University Press